

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน แนวทาง วิธีการและกลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้ง วิเคราะห์จุดแข็ง และจุดอ่อนของแนวทาง วิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร และเสนอแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยครั้งนี้ โดยเลือกพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เงา ตำบลสบโขง และลุ่มน้ำแม่วิด ตำบลนาเกียน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นลุ่มน้ำย่อยของแม่น้ำสาละวิน และเป็นชุมชนที่เกิดสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรเป็นพื้นที่ศึกษา ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก คือหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมถึงการเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม นำข้อมูลที่ได้มาทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อให้ได้ข้อมูลตามสภาพจริง จำแนกเป็นหมวดหมู่ จากนั้นจึงวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลและเนื้อหาเชิงอุปมาน และสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาของผู้วิจัย สรุปผลได้ดังนี้

1. สถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน พบว่า เกิดความขัดแย้งด้านทรัพยากรน้ำ กรณีความขัดแย้งระหว่างชุมชนด้านทรัพยากรน้ำสำหรับการเกษตรกรรม ความขัดแย้งด้านทรัพยากรดินกรณีความขัดแย้งระหว่างชุมชนชาติพันธุ์กับรัฐกรณีการประกาศพื้นที่ซ้อนทับที่ทำกินของชุมชน ความขัดแย้งด้านทรัพยากรป่าไม้กรณีความขัดแย้งระหว่างชุมชนในการกำหนดพื้นที่ป่าชุมชนและความขัดแย้งระหว่างชุมชนชาติพันธุ์กับรัฐที่จับกุม

ชาวบ้านที่ไปตัดไม้สร้างบ้าน แนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์
ในกลุ่มน้ำสาละวิน ประกอบด้วย 6 แนวทาง ดังนี้

1.1 แนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยใช้เครือข่าย ซึ่งเป็น
แนวร่วมของชุมชนหลายๆ ชุมชนเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำเดียวกัน กลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความ
ขัดแย้ง ประกอบด้วยกลไกการมีส่วนร่วมในการสร้างกฎ กติกาการใช้ร่วมกัน ทำให้เกิดความ
เท่าเทียมกัน มีความยุติธรรม โปร่งใสและตรวจสอบได้ทุกชั้นตอน กลไกทางสังคม บนพื้นฐาน
ความสัมพันธ์อันเครือญาติ และฐานอำนาจของชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำคณะกรรมการ
เครือข่ายในการเป็นคนกลางในการเจรจา โดยใช้การประนีประนอม ไน้มน้ำซังจูงว่าเป็นคนลุ่มน้ำ
เดียวกัน ถ้าทำผิดแล้วควรให้อภัยกัน ทำให้ความขัดแย้งลดน้อยลงหรือเกิดขึ้นน้อย และผลลัพธ์
ที่เกิดขึ้น ทำให้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ คลี่คลายลง

1.2 แนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยใช้ภูมิปัญญา
และความเชื่อ เรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผี ที่ช่วยยึดโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
และระหว่างชุมชน รู้จักการเคารพกติกาการอยู่ร่วมกัน โดยนำพิธีกรรมที่ได้ปฏิบัติมาปรับประยุกต์
ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นและความสมานฉันท์ของคนในชุมชน เช่น พิธีกรรมบวชป่า
และสืบชะตาแม่น้ำ ทำให้เกิดการควบคุมทางสังคมไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือลดความขัดแย้งไม่ให้
มีความรุนแรง เนื่องจากความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เป็นเสมือนกฎระเบียบที่เป็นตัวกำหนด
และควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกชุมชนมิให้มีการละเมิดหรือกระทำผิดกฎระเบียบของชุมชน
กลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ประกอบด้วยกลไกทางวัฒนธรรม ความเชื่อ อุดมการณ์
และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน กลไกทางสังคม กฎระเบียบของชุมชน และผลลัพธ์
ที่เกิดขึ้น ทำให้ความขัดแย้งลดน้อยลง และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน

1.3 แนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยใช้การประนีประนอม
ระหว่างคู่กรณี เนื่องจากความสัมพันธ์ในชุมชนมีลักษณะ โครงสร้างเป็นระบบเครือญาติ จึงมี
ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และชุมชนชาติพันธุ์ชอบการประนีประนอมมากกว่าความรุนแรง
ดังนั้นการจัดการความขัดแย้งจึงใช้วิธีการประนีประนอมมากกว่าวิธีการอื่นๆ กลไกที่ชุมชนใช้ในการ
จัดการความขัดแย้งประกอบด้วย กลไกฐานอำนาจในชุมชน ผู้นำชุมชน หรือผู้อาวุโสเป็นผู้ตัดสิน
และเจรจาต่อรองหรือไกล่เกลี่ยกับคู่กรณี และการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์
สร้างความเป็นธรรมให้กับคู่กรณีและเป็นสิ่งที่ชุมชนคุ้นเคยและเข้าถึงได้ง่าย ไม่เสียเวลาและ
ค่าใช้จ่าย

1.4 แนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยใช้การจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน ในรูปของโครงการต้นแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แนวคิดการแก้ไขปัญหาหารือร่วมกันแบบพหุภาคี นำไปสู่การวางแผนจัดการทรัพยากรร่วมกัน และการบูรณาการร่วมกันระหว่างชุมชนกับรัฐในการจัดการทรัพยากรเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง กลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้งประกอบด้วย กลไกกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และกลไกฐานอำนาจทั้งฐานอำนาจชุมชนและฐานอำนาจรัฐ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐกับชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

1.5 แนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยใช้กฎระเบียบของชุมชน ใช้ระบบคุณธรรม ความเมตตาและหลักการประนีประนอม ซึ่งเปรียบเสมือนสภาผู้อาวุโสเป็นผู้กำหนดกฎระเบียบและเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนใกล้เคียง กลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ประกอบด้วยกลไกทางสังคม สภาผู้อาวุโส กลไกฐานอำนาจในชุมชน และฐานอำนาจนอกชุมชน ซึ่งได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกจนสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น เป็นการให้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นวิธีการที่ชุมชนคุ้นเคย เข้าถึงได้ง่าย ไม่เสียเวลาและค่าใช้จ่าย

1.6 แนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยใช้การต่อรองกับรัฐ ผู้นำที่เป็นทางการทำหน้าที่ต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและปรับกฎเกณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับของเจ้าหน้าที่มากขึ้น ชุมชนอ้างความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรของตนเอง กลไกที่ชุมชนใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ประกอบด้วย กลไกทางสังคม และกลไกฐานอำนาจรัฐ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นการเพิ่มศักยภาพชุมชนในการจัดการความขัดแย้งและสร้างความชอบธรรมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง พยายามต่อรองให้รัฐยอมรับศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรของชุมชน

2. วิเคราะห์จุดแข็ง และจุดอ่อนแต่ละแนวทางและวิธีการจัดการความขัดแย้งของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้อยของสาละวินต่างก็มีจุดแข็งและจุดอ่อนที่แตกต่างกันออกไปกล่าวคือ

2.1 ด้านจุดแข็ง การจัดการความขัดแย้งโดยใช้เครือข่ายมีจุดแข็ง ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างกฎเกณฑ์ร่วมหรือกติการ่วม และการสร้างจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน เป็นเครื่องมือยึดโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและระหว่างชุมชน การใช้ภูมิปัญญาและความเชื่อเป็นเครื่องมือในการประสานประชาชนกลุ่มต่างๆ มาร่วมกันทำ

กิจกรรม สร้างความสมานฉันท์ ใช้มิติทางสังคมและมิติทางวัฒนธรรมในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งสอดคล้องกับชุมชน การประนีประนอมระหว่างคู่กรณีเป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งที่ชุมชนมีความคุ้นเคย เข้าถึงได้ง่าย ไม่เสียค่าใช้จ่ายและเวลา สร้างความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ ใช้ฐานอำนาจในชุมชน และสร้างความเป็นธรรมให้กับคู่กรณี การใช้การจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน ทำให้เกิดการทำงานร่วมกันแบบพหุภาคี สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การใช้กฎระเบียบของชุมชนเป็นการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน และการใช้การต่อรองกับรัฐเป็นการสร้างศักยภาพชุมชนในการจัดการความขัดแย้งของตนเอง ให้รัฐยอมรับอำนาจของชุมชนในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของตนเอง

2.2 ด้านจุดอ่อน การใช้เครือข่ายการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจยังมีน้อย การใช้ภูมิปัญญาและความเชื่อ การมีภารกิจในการทำมาหากินทำให้ไม่มีเวลาร่วมปฏิบัติพิธีกรรมด้านการสื่อสารขาดการสื่อสารให้ไปในทิศทางเดียวกัน การใช้การจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนยังไม่มีทิศทางที่ชัดเจน และขาดการบูรณาการแนวทางการจัดการความขัดแย้งของชุมชนกับนโยบายของรัฐ ยังขาดการเชื่อมโยงกันในระดับมหภาค ขาดความยั่งยืนในการจัดการความขัดแย้ง การใช้กฎระเบียบของชุมชน ระบบเครือข่ายติดต่อกับบาทหลวง สามารถใช้จัดการความขัดแย้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน แต่ไม่สามารถใช้กับการจัดการความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐหรือชุมชนกับบุคคลภายนอก เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับและเข้าใจจากบุคคลภายนอก และขาดความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการแนวทางการจัดการความขัดแย้งของชุมชนกับนโยบายของรัฐ

2.3 ภาวะคุกคาม ได้แก่ การลดลงของทรัพยากร และการเพิ่มปริมาณการบุกรุกทำลายทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปมีการผลิตเชิงพาณิชย์เพิ่มขึ้น การจัดการความขัดแย้งของชุมชนขาดการบูรณาการแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์กับนโยบายของรัฐ ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างแนวทางการจัดการความขัดแย้งของชุมชนกับกฎหมายของรัฐ ทำให้ไม่มีทิศทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรร่วมกันชัดเจน

2.4 โอกาส คือ การบูรณาการแนวทางการจัดการความขัดแย้งของชุมชนกับนโยบายของรัฐ ทั้งนี้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เพื่อสร้างความเป็นธรรมและความยั่งยืน พัฒนาแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ โดยมีการนำกฎระเบียบของชุมชนบูรณาการกับกฎหมายของรัฐ ปรับให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนชาติพันธุ์ การให้การศึกษาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ริเริ่ม หรือขยายกิจกรรมชุมชนเพื่อผูกโยงร้อยรัดให้ชุมชนเข้มแข็ง และเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนในการจัดการความขัดแย้งของตนเอง

สำหรับแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน จากการศึกษาพบว่า มี 5 แนวทางดังนี้

1. การยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ในลักษณะการสร้างกฎเกณฑ์ร่วมหรือกติการ่วม การที่ประชาชนในกลุ่มน้ำทุกกลุ่มจะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยการใช้กฎกติกาเป็นเครื่องมือในการสร้างวัฒนธรรมการจัดการทรัพยากรที่เน้นการแบ่งปัน และการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม และกระบวนการของการมีส่วนร่วมควรประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผล

2. การสร้างความเป็นธรรมแก่คู่กรณี คำว่า ความเป็นธรรม ในบริบทนี้ หมายถึง ข้อกำหนด กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย และกฎระเบียบต่างๆ ที่กำหนดขึ้น จะต้องมีความยุติธรรมเท่าเทียม โปร่งใส เปิดเผย และตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน มีความยุติธรรม ความรับผิดชอบ ถูกต้องเหมาะสม สามารถปฏิบัติได้จริง และได้ประโยชน์กับทุกฝ่าย

3. การมีเครือข่ายการจัดการความขัดแย้งที่เข้มแข็ง โดยมีเครือข่ายระหว่างชุมชนทั้งในระดับกลุ่มน้ำ มีระบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบ มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะของเครือข่าย มีความยืดหยุ่น เป็นเครือข่ายแนวราบ สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายร่วมกันตามแต่สภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ โดยใช้ เวทีสาธารณะสำหรับการประชุมหารือและจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ และมีข้อตกลงที่กำหนดขึ้นมาบังคับควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกชุมชนและมีการบังคับใช้ คือ ให้คุณให้โทษอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การระดมสรรพกำลังในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีกลไกตรวจสอบและการจัดการความขัดแย้ง

4. การใช้มิติทางสังคมและมิติทางวัฒนธรรมในการจัดการความขัดแย้ง โดยการใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ระบบคุณค่า สำนึกในคุณค่าของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณะ อัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการที่ชุมชนคุ้นเคย เข้าถึงได้ง่าย ไม่เสียเวลาและค่าใช้จ่าย

5. การสร้างความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ เน้นความสัมพันธ์เชิงบวก ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเห็นอกเห็นใจ และเอื้ออาทรต่อกัน แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ ควรประกอบด้วย การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแบบพึ่งพาอาศัยกัน เห็นอกเห็นใจกัน การสร้างความไว้วางใจ และมีความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน

ส่วนกลยุทธ์ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินจากการศึกษาพบว่า มี 4 กลยุทธ์ ดังนี้

1. กลยุทธ์การเจรจาระหว่างคู่กรณี ใช้ทางเลือกที่คู่กรณีมองเห็นร่วมกันว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด เป็นธรรม ปฏิบัติได้ และก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้การเจรจาระหว่างคู่กรณี ทำให้มีทางเลือก และมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น การเลือกใช้กลยุทธ์เหล่านี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความจำเป็นของสถานการณ์ต่างๆ ในการเจรจาระหว่างคู่กรณี

2. กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบร่วมมือ การมีส่วนร่วมแบบแบ่งปัน การมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ

3. กลยุทธ์การสร้างกลไกในการขับเคลื่อนในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ได้แก่ กลไกเครือข่าย กลไกทางสังคม กลไกการมีส่วนร่วม กลไกทางวัฒนธรรม และกลไกระบบฐานอำนาจ

4. กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ การสร้างพลังชุมชน การให้ความรู้ที่ถูกต้อง การนำผลจากเวทีชาวบ้าน ไปสู่การปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป แนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ควรเป็นรูปแบบการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธีอย่างมีส่วนร่วม ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และยึดหลักการประนีประนอมโดยปราศจากความรุนแรงเป็นหลัก บนพื้นฐานการสร้างความสัมพันธ์เชิงสมานฉันท์เป็นเครือข่ายแนวราบ มีความเป็นธรรม และเท่าเทียมกัน โดยใช้กลยุทธ์การเจรจาระหว่างคู่กรณี การมีส่วนร่วม การสร้างกลไกในการขับเคลื่อน และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ของชุมชนกับองค์ความรู้สมัยใหม่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

อภิปรายผล

ผู้วิจัยเสนอประเด็นการอภิปรายผลที่สำคัญตามข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยดังนี้

สถานการณ์ของความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกชุมชน เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำสาละวิน เป็นพื้นที่ที่มีภูเขาสลับซับซ้อนทำให้มีพื้นที่เพาะปลูกน้อยแต่ความต้องการพื้นที่เพาะปลูกพืชเชิงพาณิชย์มีมากขึ้นประกอบกับการพัฒนาของรัฐและระบบตลาดที่เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบผลิตทำให้มีความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้นเกิดการแย่งชิงทรัพยากรเกิดความขัดแย้งภายในชุมชน และความขัดแย้งระหว่างชุมชน รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างชุมชน

กับรัฐ สอดคล้องกับยศ สันตสมบัติ (2542) ที่เห็นว่าการพัฒนาของรัฐและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในชุมชน การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่หยุดนิ่งไว้ความเคลื่อนไหว หากแต่เป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน โดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับมหภาค ซึ่งชี้ให้เห็นทิศทางการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างชัดเจน

การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน มองในแง่ของขบวนการทางสังคมยังเป็นความพยายามในการปรับตัวของชุมชนภายในบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง มิได้จำกัดตัวเองอยู่แต่เพียงชุมชนแห่งใดแห่งหนึ่ง หากแต่เป็นการรวมตัวกันของชุมชนหลายๆ ชุมชนในลักษณะเครือข่าย เพื่อการจัดการทรัพยากรร่วมกันหรือต่อสู้กับการรุกรานของรัฐและบุคคลภายนอกด้วยกัน ซึ่งอานันท์ กาญจนพันธ์ กล่าวว่า ความสัมพันธ์ที่มีทั้งความกลมกลืนและขัดแย้ง เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและผลิตใหม่ได้ มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้าน ท้องถิ่นและเครือข่ายกว้างขวางที่ซ้อนทับกันอยู่ และมีใช่เป็นหน่วยอิสระอย่างโดดเดี่ยว หากแต่มีความสัมพันธ์กับรัฐและตลาดอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม (2539)

สิ่งที่น่าสนใจ สำหรับกระบวนการตอบโต้ของชุมชนคือ ชุมชนได้หันมาใช้มิติทางสังคมและมิติทางวัฒนธรรมในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร การเคารพศักดิ์ศรี อัตลักษณ์ ทูตทางสังคม ภูมิความรู้ของชุมชนและความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้นเพื่อให้สังคมได้เข้าใจถึงความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน ควรอย่างยิ่งที่จะทำความเข้าใจว่าชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน โดยพื้นฐานเป็นกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตการดำรงชีวิตที่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ เนื่องจากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เฉพาะของแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ชุมชนยังมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มของตนเอง การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน เป็นสิ่งที่ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากปราศจากความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงทุนทางสังคม ภูมิความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ได้ปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน การทำความเข้าใจระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินให้สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัยกลายเป็นสิ่งที่เร่งด่วน เพื่อให้การจัดการทรัพยากรของชุมชนมีลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นจริง มีศักยภาพในการปรับตัวโดยปรับทุนทางสังคม ภูมิความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เพื่อสร้างสรรค์ความเป็นธรรมและปกป้องทรัพย์สินร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน และเป็นธรรม และที่สำคัญยังเป็นขบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาบนพื้นฐานของทุนทางสังคม ภูมิความรู้ วัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชน

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีและมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งเป็นการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรอย่างยั่งยืน ด้วยความร่วมมือจากภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม การประนีประนอมและจัดการอย่างชาญฉลาดและรอบคอบใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กำเนียงถึงผลกระทบ เลือกลงแนวทางการจัดการความขัดแย้งที่ปฏิบัติง่ายมีความยั่งยืน และสอดคล้องกับทุนทางสังคม ภูมิความรู้ของชุมชน ซึ่งสร้างสมกันมาตั้งแต่อดีตได้แนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่เกิดจากทุนทางสังคม ภูมิความรู้ของชุมชนผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ โดยไม่ยึดการจัดการความขัดแย้ง “แบบเอาแพ้ เอาชนะ” แต่ยึดหลักการที่สองฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน

จากการที่รัฐขยายอำนาจการจัดการทรัพยากรไปยังชุมชน ในขณะที่ชุมชนชาติพันธุ์ยังคงมีอำนาจตามประเพณีในการจัดการทรัพยากรอยู่ ทำให้เกิดความขัดแย้งกับจารีตประเพณีและอำนาจท้องถิ่น ยังทำให้เกิดสภาวะการซ้อนทับของอำนาจต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในการจัดการความขัดแย้ง คือ อำนาจตามจารีตประเพณี อำนาจท้องถิ่น อำนาจรัฐ และอำนาจตลาด ซึ่งทำให้เกิดการขัดกันของอำนาจที่มีอยู่อย่างหลากหลายนั้น ทำให้ไม่มีอำนาจใดสามารถบังคับใช้ได้เต็มที่

ในส่วนแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวินที่ผ่านมาทั้งการใช้อำนาจรัฐและการใช้อำนาจชุมชนอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นฐานในการจัดการความขัดแย้งนั้นไม่สามารถจัดการปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรได้อย่างยั่งยืนเนื่องจากต่างฝ่ายต่างใช้แนวทางของตนเองเป็นหลักซึ่งไม่สามารถสร้างการยอมรับระหว่างภาคที่เกี่ยวข้องได้ แนวทางการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธีอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งใช้การจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และความร่วมมือแบบพหุภาคี ผนวกกับปัจจัยที่เอื้อต่อนโยบายของรัฐที่เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งรวมทั้งความพร้อมของชุมชนชาติพันธุ์ ทำให้ทุกฝ่ายสามารถดำเนินงานและปฏิบัติการจริงในพื้นที่ร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วน แนวทางดังกล่าวสามารถทำให้ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ในชุมชนชาติพันธุ์ลดลงหรืออยู่ในสภาวะสงบนิ่ง ส่วนหนึ่งเกิดจากการยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้องในประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งและสามารถหาทางออกร่วมกันได้ เช่น ความไม่ชัดเจนในตัวแนวเขตที่ดิน แต่ในระยะยาวนั้นยังไม่แน่นอนเพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความเข้มแข็งของชุมชนชาติพันธุ์ และความสมดุลของระบบนิเวศและสังคม เศรษฐกิจของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ใช้แนวทางการจัดการแบบสันติวิธีอย่างมีส่วนร่วม โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญได้แก่ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การสร้างจิตสำนึกแห่งความร่วมมืออย่างสมานฉันท์

การสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การประนีประนอมระหว่างคู่กรณี การมีเครือข่าย การจัดการความขัดแย้งที่เข้มแข็ง การใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ รัฐภูมิ ปางวัชรกร (2551) ที่ศึกษาเรื่อง ศักยภาพและข้อจำกัดขององค์กรชุมชนปกาศกฏอในการจัดการความขัดแย้งที่คืนในเขตป่าอนุรักษ์ : กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยส้มป่อย ตำบลคอกแก้ว อำเภอมองทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่พบว่า แนวทางการจัดการร่วมเป็นแนวทางใหม่ในการจัดการที่สามารถลด ปัญหาข้อขัดแย้งในพื้นที่ระดับหนึ่ง เนื่องจากมีแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ปัญหาแบบบูรณาการ และการจัดการปัญหาร่วมกัน โดยการประสานงานกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ทั้งหมดให้ ปฏิบัติงานร่วมกันภายใต้ข้อตกลงและใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการดำเนินงาน และการส่งเสริม องค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถควบคุมปัญหาข้อขัดแย้งได้ด้วยตนเอง

การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรหากใช้แนวทางใดแนวทางหนึ่งเป็นหลัก จะไม่สามารถจัดการความขัดแย้งนั้นได้ ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้ความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น เช่น การจัดการความขัดแย้งโดยใช้นโยบายและกฎหมายของรัฐเป็นแนวทางหลักในการจัดการความ ขัดแย้งด้านทรัพยากรบนพื้นฐานของมโนทัศน์ที่มองว่า “คนกับป่าอยู่ร่วมกันไม่ได้” แนวทางจัด การความขัดแย้งจึงออกมาในลักษณะที่มีความรุนแรง เช่น การมีแนวคิดให้อพยพชุมชนชาติพันธุ์ ที่อยู่บริเวณต้นน้ำลงมาอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรไว้ให้ ซึ่งนอกจากไม่สามารถจัดการความขัดแย้งได้ แล้วยังถูกต่อต้านจากชุมชนที่ได้รับผลกระทบ และจากการที่รัฐมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด มีการตรวจตรา จับกุมชาวบ้านที่เลี้ยงไม้มาสร้างบ้าน การเก็บของป่าในเขตอุทยาน ทำให้ชาวบ้าน อยู่อย่างหวาดผวา ไม่มีความมั่นคงทางด้านจิตใจ และมีผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารของ ชุมชนด้วย เนื่องจากสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรถูกจำกัด ที่สำคัญอีกอย่างคือ แนวทางดังกล่าวได้ ปฏิเสธแนวทางการจัดการทรัพยากรตามประเพณีที่ชุมชนมีการเรียนรู้และสืบทอดมายาวนาน สภาวะดังกล่าวชุมชนชาติพันธุ์จึงรวมตัวกันเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำเพราะสามารถสร้างพลังอำนาจใน การต่อรองมากขึ้น

การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติแบบสันติวิธีอย่างมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้น ได้ต้องอาศัยปัจจัย กระบวนการ และกลไกขับเคลื่อนที่หลากหลายบนพื้นฐานของทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน สอดคล้องกับ รัฐติการต์ บันเปอะ (2545) ที่ศึกษาเรื่อง การจัดการ แก่ไขความขัดแย้งในชุมชนชนบทภาคเหนือ พบว่า ชุมชนใช้มิติทางวัฒนธรรม คือการที่ชุมชนมี ความเอื้ออาทรกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเคารพนับถือผู้อาวุโส ผู้เฒ่า ผู้แก่ การให้การยอมรับในบทบาทผู้นำชุมชน และได้เอาประเพณีเป็นตัวยึดโยงความสัมพันธ์ในชุมชน การปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ ตลอดจนการนำกฎ กติกา ระเบียบของกลุ่มที่ชุมชนช่วยกัน คิดค้นขึ้นมาใช้ในการควบคุมไม่ให้เกิดความขัดแย้ง หรือแก้ไขความขัดแย้งไม่ให้ความรุนแรง

ข้อค้นพบจากการศึกษาที่สำคัญ มีดังนี้

ประเด็นที่ 1 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความขัดแย้ง การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน พบว่า การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่ผ่านมา ยังไม่มีแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ส่วนใหญ่เป็นการจัดการความขัดแย้งโดยใช้กฎหมายของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นบุคคลภายนอก ประการสำคัญองค์ความรู้ของรัฐบาลการเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน ดังนั้นภาครัฐต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้สั่งการหรือเป็นผู้ปฏิบัติมาเป็นผู้สนับสนุนให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยการกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมากขึ้น พร้อมๆ กับช่วยเหลือและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพัฒนาความเข้มแข็งของตนเองด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายร่วมกันตามสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ บนพื้นฐานของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเอง จะเห็นได้ว่า ชุมชนสามารถจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรได้ โดยการสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม การมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้ง จะทำให้ความขัดแย้งคลี่คลายลงได้

การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรแบบสันติวิธีอย่างมีส่วนร่วม คือการให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมที่ต้องมีการคำนึงถึงสิทธิของผู้ที่จะได้ใช้ทรัพยากรนั้น ในอนาคตและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรทุกระดับจะต้องมีความเข้าใจถึงคุณลักษณะที่สำคัญที่จะสามารถสนับสนุนแนวทางและวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ ผลการวิจัยครั้งนี้ได้สนับสนุนให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนชาติพันธุ์อันเป็นการเน้นการนำทั้งรูปแบบและเนื้อหาทางวัฒนธรรมไปเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลังภูมิปัญญา การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งการประสานพลังจากเครือข่ายชุมชนจากแหล่งอื่น การเชื่อมโยงองค์ความรู้ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรระหว่างชุมชนกับรัฐ ตลอดจนการสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่ยั่งยืน

ประเด็นที่ 2 ความยั่งยืนในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์
ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน พบว่า ขึ้นอยู่กับปัจจัยดังนี้

1. ความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร ความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ การที่ชุมชนมีผู้นำที่มีความเข้มแข็ง มีจิตสำนึก เอาใจริงเอาใจกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชน การมีสมาชิกชุมชนที่มีคุณภาพ มีส่วนร่วมใน

การจัดการความขัดแย้ง มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการรวมกลุ่ม รวมพลังเพื่อดำเนินการควบคุม และจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง อาศัยอำนาจความรู้ และกลไกภายในชุมชนกำหนด แนวทางของการแก้ปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ชุมชนจึงจะสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้สร้างภูมิปัญญา ของตนเอง มีผลให้ชุมชนมีความรู้ความสามารถที่พัฒนาตนเอง และถ่ายทอดความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

2. การเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้เพื่อหาแนวทางในการจัดการความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้น จากการศึกษา พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีรูปแบบการเรียนรู้อย่างน้อย 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนในชุมชน เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น จะมีการพูดคุยกันภายในชุมชน ทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น พูดคุยถึงผลกระทบที่จะตามมา หากไม่แก้ไข ค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกันว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไป 2) การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอก ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นบางกรณี ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง จึงมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำ และ 3) การเรียนรู้จากหน่วยงานภายนอก ปัญหาที่มีขนาดใหญ่และมีความซับซ้อน เช่น ความขัดแย้งที่เกี่ยวกับนโยบายรัฐ ชุมชนจะเรียนรู้จากองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรภาครัฐ ซึ่งเป็นการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

3. เครือข่ายการเรียนรู้ หากการรวมตัวของชุมชนเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำเพื่อเสริมพลังอำนาจในการต่อรอง ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงพลังในเชิงปริมาณ ยังไม่เพียงพอต่อการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องมีพลังเชิงคุณภาพควบคู่ไปด้วย พลังเชิงคุณภาพนี้คือ ความสามารถในการรับรู้และเข้าใจสถานการณ์ปัญหาอย่างรอบด้านและเชื่อมโยง ซึ่คความสามารถในการวิเคราะห์ เหตุแห่งปัญหา ความสามารถในการแสวงหาทางเลือกในการจัดการกับปัญหา ความสามารถในการตัดสินใจใช้ทางเลือกอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถในการวิเคราะห์ ทบทวนและสรุปบทเรียน เป็นต้น จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า นอกจากชุมชนชาติพันธุ์จะสร้างเครือข่ายเพื่อผนึกกำลังและเสริมอำนาจให้แก่ชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีการสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ที่จะจัดการความขัดแย้งด้วยการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชนจึงทำให้แต่ละชุมชนต่างได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และมีการเชื่อมโยงกับบุคคลภายนอก เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐ มาช่วยให้ข้อมูล ให้มุมมองและการวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้งในปัจจุบันที่มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ทำให้ชุมชนต้องมีการเรียนรู้และปรับตัวมากขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนต้องมีเครือข่ายการเรียนรู้ ที่จะมาช่วยเสริมศักยภาพชุมชนในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ เสรี พงษ์พิศ (2536) กล่าวถึงเครือข่ายว่า เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน ระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน โดยยึดหลักตามขอบเขตของพื้นที่ ประเด็นเนื้อหาและสถานภาพทางสังคม

ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การเรียนรู้และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ เป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่น เหมาะสมกับท้องถิ่น

4. ผู้นำ การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และเป็นที่ยอมรับของชุมชนไม่ว่าจะเป็น ฮีโร่ และผู้อาวุโส ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดการความขัดแย้งภายในชุมชน การเป็นผู้นำในการ ประกอบพิธีกรรมของชุมชนซึ่งมีส่วนสำคัญที่จะลดความบาดหมางของคู่อริภายในชุมชนได้ ส่วนผู้นำที่เป็นทางการ ที่สามารถบังคับใช้กฎระเบียบกับบุคคลภายนอกที่เข้ามาละเมิดสิทธิ กฎระเบียบของชุมชน รวมไปถึงความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการ จัดการความขัดแย้ง ผู้นำทางความคิดที่เชื่อมโยง ติดตามสถานการณ์กับภายนอก แล้วนำข้อมูล ข่าวสารมาถ่ายทอดแก่ชาวบ้าน ให้ชาวบ้านรับรู้และเท่าทันกับสถานการณ์

จากข้อค้นพบทั้งสี่ประการ ทำให้ทราบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีศักยภาพในการจัดการ ความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่ได้ผ่านการพิสูจน์มาแล้ว ด้วยการปฏิบัติอย่างยาวนาน จนเป็นที่ ประจักษ์ว่าสามารถรักษาความยั่งยืนของทรัพยากร ควบคู่กับสามารถสร้างความเป็นธรรมและ ความสันติสุขให้กับชุมชน ดังนั้นควรพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยการ พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถปรับใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ภูมิความรู้ของชุมชนและองค์ความรู้ใหม่จากภายนอก เช่น การปรับกฎระเบียบของชุมชนกับ กฎหมายของรัฐในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับ บริบทของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลจากการศึกษาการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อย ของสาละวิน ได้แสดงให้เห็นว่า การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อย ของสาละวินต้องใช้แนวทางการมีส่วนร่วม การใช้เครือข่ายที่เข้มแข็ง และการใช้มิติทางสังคมและ ทางวัฒนธรรม งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายและการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ถือเป็นตัวอย่างและความสำเร็จในการใช้การมีส่วนร่วม การใช้เครือข่ายที่เข้มแข็ง และการใช้ทุน ทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร เพราะนอกจากจะ ทำให้ความขัดแย้งด้านทรัพยากรลดลงแล้วยังสร้างความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ในพื้นที่ แต่ทว่าแนวทางแก้ไขปัญหานั้นในระยะยาวยังไม่มีหลักประกันว่าความขัดแย้งจะหมดสิ้นไป

สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่ง คือ นโยบายของรัฐในการจัดการทรัพยากรยังไม่เปลี่ยน รัฐยังเป็นกลไกหลักในการจัดการอยู่ การกำหนดนโยบายการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ควรยึดตามสภาพปัญหาและบริบทของพื้นที่เป็นหลัก โดยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้ได้มาซึ่งนโยบายที่สามารถตอบสนองต่อการแก้ปัญหาและความต้องการของพื้นที่อย่างแท้จริง รวมทั้งการปรับเปลี่ยนทัศนคติของรัฐและผู้เกี่ยวข้องให้เกิดการยอมรับ การเคารพในสิทธิการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2. กลไกการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรภายในชุมชนต้องเข้มแข็งและต้องมาจากชุมชน โดยเฉพาะการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่ชุมชนได้ตกลงร่วมกันไว้ ต้องมีการปรับปรุงกฎเกณฑ์ กติกาการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรระหว่างชุมชน และกับคนภายนอกที่เข้ามาใช้ทรัพยากรของชุมชนให้ชัดเจนร่วมกันทั้งภูมิภาคลุ่มน้ำสาละวิน จึงจะทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาที่มีความยั่งยืนและสัมฤทธิ์ผลในระยะยาว

3. การรื้อฟื้น ปรับปรุงยุควัฒนธรรม ประเพณีที่สามารถเชื่อมโยงผู้คนตลอดลุ่มน้ำให้มีจิตสำนึกต่อชุมชนนิเวศลุ่มน้ำร่วมกัน

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ภาครัฐ

1. การปรับเปลี่ยนบทบาทภาครัฐ ให้มีความสัมพันธ์ในแนวราบกับชุมชน รวมทั้งการเปิดโอกาสและกระจายอำนาจให้ชุมชนชาติพันธุ์เข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น โดยการรับรองสิทธิชุมชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร เช่น กฎระเบียบชุมชน โดยรัฐมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนและกำกับดูแลร่วมกับชุมชน นโยบายและกฎหมายจะต้องรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการความขัดแย้งในระดับลุ่มน้ำของชุมชน โดยให้ชุมชนพัฒนากฎเกณฑ์ กติกาการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมและยืดหยุ่น ไม่ควรกำหนดจากภายนอก

2. ควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง และเท่าเทียม องค์การบริหารส่วนตำบลที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ควรจะทำหน้าที่ในการเข้าไปประสานชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

3. ควรมีเวทีสานเสวนาอย่างต่อเนื่อง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลควรที่จะนำประชาชนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน มาพบปะพูดคุย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ รวมไปถึงการพัฒนาศักยภาพของประชาชนด้วยจัดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และหาแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรอย่างสันติวิธีและยั่งยืน

4. รัฐควรจัดทำระบบฐานข้อมูลทรัพยากรทั้งในระดับลำน้ำย่อย และลำน้ำสาขาของกลุ่มน้ำสาละวินทั้งในเขตประเทศไทยและมีการเชื่อมโยงข้อมูลในระดับภูมิภาคกับประเทศเมียนมา เพื่อใช้ในการวางแผนการใช้ทรัพยากรร่วมกันในประชาคมอาเซียน ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นสถานการณ์ของทรัพยากรทั้งกลุ่มน้ำสาละวินและปัญหาที่ร่วมกันที่จะทำให้เกิดความร่วมมือกัน และสร้างแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน

องค์กรพัฒนาเอกชน

1. ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา และสนับสนุนองค์ความรู้ องค์กรนี้เคยมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือประชาชนในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ด้วยเหตุนี้ จึงควรสนับสนุน และส่งเสริมองค์ความรู้ และวิชาการใหม่ๆ แก่ประชาชน เพื่อให้มีอำนาจทางความรู้ และข้อมูลเพิ่มมากขึ้น

2. ทำหน้าที่ในการแสวงหาแหล่งทุนเพื่อนำมาสนับสนุนการสร้างการมีส่วนร่วม การสร้างประชาคม หรือการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่นั้น มีความจำเป็นต้องอาศัยทุนทรัพย์เข้าไปช่วยเหลือการดำเนินการ ฉะนั้น องค์กรนี้น่าจะนำเสนอ โครงการต่างๆ ต่อหน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานระหว่างประเทศเพื่อนำทุนเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ในกลุ่มน้ำ

ประชาชนในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน

1. ควรสร้างจิตสำนึกแห่งความร่วมมืออย่างสมานฉันท์ ประชาชนในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ควรจะร่วมมือในการศึกษาวิเคราะห์ ปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไขปัญหเกี่ยวกับความขัดแย้งด้านทรัพยากร แล้วรวบรวมปัญหาเหล่านี้เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป อันจะส่งผลให้การจัดการความขัดแย้ง และช่วยเหลือกันเป็นไปอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

2. ควรสร้างข้อระเบียบ กติกา เพื่อใช้ร่วมกัน ประชาชนในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ควรร่วมมือกันสร้างเวทีเพื่อนำเสนอปัญหาและอุปสรรคต่างๆ อันจะนำไปสู่การร่วมกันนำเสนอ กฎระเบียบของชุมชน ซึ่งจะส่งผลกระทบ และเพิ่มอำนาจในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน

3. ควรสร้างฐานข้อมูลในระดับชุมชน ประชาชนในกลุ่มน้ำย่อยของสาละวิน ควรที่จะร่วมมือกันในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร การมองเห็นสถานการณ์ของคนตลอดกลุ่มน้ำและทำให้มองเห็นปัญหาที่ร่วมกัน จึงทำให้เกิดความร่วมมือกัน และสร้างแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรที่ทุกคนได้ประโยชน์ร่วมกัน

4. ควรสร้างเครือข่ายระดับกลุ่มน้ำที่เข้มแข็งและมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองในระดับชุมชนในระดับกลุ่มน้ำ และแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนปัญหาที่เกิดขึ้นและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคสาละวิน ทำให้ชุมชนในเครือข่ายเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะนำไปสู่การสร้างพลังเพื่อจัดการปัญหาการใช้

และจัดสรรน้ำในกลุ่มน้ำสาละวิน ให้ขยายขอบเขตกว้างขวางและมีพลังจากภาคประชาชนหรือจัดการลุ่มน้ำอย่างยั่งยืนมากขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน
 2. ควรมีการดำเนินการวิจัยและพัฒนาในพื้นที่อย่างต่อเนื่องจนสามารถเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน
 3. ควรมีการทดลองนำรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์ในชุมชนลุ่มน้ำย่อยของสาละวินที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ไปดำเนินการวิจัยในพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน
 4. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายลุ่มน้ำสาละวินให้เข้มแข็ง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรอย่างยั่งยืน
- ประเด็นการศึกษาเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างองค์ความรู้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์นี้ได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นอันจะเป็นคุณูปการต่อการนำแนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรไปใช้ได้เหมาะสมต่อไป